

WAAROM DIT BOEK?

1.1 Inleiding

We leven in het tijdperk van de digitalisering, ook wel *the information age* genoemd. De invloed van informatie- en communicatietechnologie (ICT, ook wel kortweg: *informatietechnologie* of *IT*) op de maatschappij valt dan ook vrijwel niet te overschatten. Voor juridische professionals zijn digitale kennis en vaardigheden tegenwoordig onmisbaar. Een eerste reden hiervoor is dat veel moderne, digitale ontwikkelingen en bijbehorende regelgeving niet goed te begrijpen zijn zonder kennis van achterliggende technologie. *Cybercrime, privacy, intellectuele eigendom, digitale handtekeningen, e-commerce* en *ICT-contracten* zijn maar enkele voorbeelden van juridisch relevante onderwerpen waarbij technologie een belangrijke rol speelt. Alle regelgeving en rechtspraak over ICT-gerelateerde onderwerpen tezamen wordt wel het *ICT-recht* genoemd. Uit de opsomming hiervoor blijkt al dat ICT-recht raakvlakken heeft met allerlei rechtsgebieden, van strafrecht tot bestuursrecht en privaatrecht. Vrijwel elke juridische professional heeft in zijn of haar werk daarom wel eens met ICT-rechtelijke onderwerpen te maken. Door voortschrijdende digitalisering zal dit de komende jaren verder toenemen. Juridische professionals die geen basale technologische kennis hebben zullen hun werk in onze digitale maatschappij dus niet goed kunnen verrichten.

‘Toen ik als advocaat startte in 1996 waren er nog advocaten die de door kantoor verstrekte computer vooral als extra verlichting gebruikten.’

Jeroen Plink, CEO Clifford Chance Applied Solutions

Een tweede reden is dat technologie – vanzelfsprekend – niet alleen maar positieve kanten heeft. De verhalen achter Edward

Snowden, ‘filterbubbels’ en ‘fabeltjesfuiken’ door sociale media, en de ontwikkeling van een – sterk op technologie gebaseerd – ‘sociaalkredietsysteem’ in China zouden voldoende reden moeten zijn om als juridische professional én als burger technologische ontwikkelingen kritisch te willen volgen.

‘Arguing that you don’t care about the right to privacy because you have nothing to hide is no different than saying you don’t care about free speech because you have nothing to say.’

Edward Snowden

Ook in Nederland worden algoritmes en big data ingezet bij de opsporing en handhaving van fraude. In de Toeslagenaffaire gebruikte de Belastingdienst in software een risicomodule die dubbele nationaliteit als een indicator gebruikte voor een verhoogd risico op fraude. Dit was al enkele jaren in strijd met de wetgeving, maar er circuleerden nog oude databases, waardoor dit toch kon gebeuren. De wijze waarop technologische systemen zijn ingericht en worden gebruikt, kunnen dus belangrijke juridische gevolgen hebben. Om hier iets van te vinden moet je kunnen begrijpen wat er *in* en *met* die systemen gebeurt. Daarom is het voor moderne juridische professionals noodzakelijk om – ten minste – technologische basiskennis te hebben.

Inzet van dit soort technieken is overigens op zichzelf niet negatief. Technologie is binnen een moderne overheid simpelweg onmisbaar. Als het goed en rechtvaardig gebeurt, kan technologie de uitvoering van regelgeving verbeteren en de effectiviteit van opsporing en de veiligheid van de samenleving vergroten. Voor een goede rechtsstaat is het wel noodzakelijk dat er veel burgers én juridische professionals zijn die willen weten *hoe* de overheid technologie inzet, *waarom* dit gebeurt en *wat* het in de praktijk oplevert. Hetzelfde geldt natuurlijk voor technologie die door bedrijven wordt ingezet.

Technologie en bestuursrecht

In het bestuursrecht gebruiken overheidsorganisaties steeds vaker complexe software om beslissingen te ondersteunen. In mei 2017 wees de Raad van State als hoogste bestuursrechter bijvoorbeeld een uitspraak over een milieuzaak waarin software (www.aerius.nl) was gebruikt voor de berekening van stikstofnormen. Een van de problemen was dat de ambtenaren die het systeem gebruikten niet goed konden uitleggen hoe de beslissing precies tot stand kwam. Juridische professionals moeten de werking van deze systemen kunnen begrijpen en hierover kritische vragen kunnen stellen.

De technologische ontwikkelingen zijn de afgelopen 30 jaar snel gegaan. In veel opzichten staat de manier waarop de samenleving omgaat met digitale technologie nog in de kinderschoenen. Veel wet- en regelgeving is nog niet afgestemd op nieuwe digitale ontwikkelingen. De opkomst van platforms zoals Uber en Airbnb past bijvoorbeeld niet altijd goed binnen de huidige wet- en regelgeving en zorgt voor nieuwe juridische vraagstukken. Het komende decennium zullen veel belangrijke keuzes moeten worden gemaakt over hoe we als samenleving bestaande en nieuwe technologie willen reguleren. Juridische professionals hebben in dergelijke discussies een belangrijke maatschappelijke verantwoordelijkheid om kritisch, maar constructief mee te denken.

Als laatste reden kan worden genoemd dat technologie de manier van werken in de rechtspraak zelf verandert. Waar er enkele decennia geleden nog maar beperkt sprake was van het gebruik van digitale hulpmiddelen door juridische professionals, is dit inmiddels sterk veranderd. Juridische professionals werken dagelijks met ICT en veel processen binnen juridische organisaties zijn volledig gedigitaliseerd.

Naast het gebruik van algemene ICT-toepassingen is er ook steeds meer software en technologie die specifiek is ontwikkeld voor het werk van juristen, of voor het ondersteunen van juridische processen in

organisaties, zoals contractering en *compliance*.¹ Voor dergelijke op de rechtspraktijk gerichte ICT-toepassingen is de term *legal tech* gangbaar geworden.

Legal tech?

Technologie die speciaal ontwikkeld is om het werk van juristen of juridische processen in de rechtspraktijk te ondersteunen. Enkele andere bekende en vergelijkbare termen zijn:

Fintech: technologie voor de financiële sector

Healthtech: technologie voor de gezondheidszorg

Edutech: technologie voor het onderwijs

Govtech: technologie voor de overheid

Insurtech: technologie voor verzekeraars

Tussen, onder andere, Fintech, Insurtech, Govtech en Legal tech bestaan veel overeenkomsten. Ze zijn niet scherp van elkaar te scheiden.

Legal tech conferenties en legal tech meetups schieten in veel landen als paddenstoelen uit de grond. Het aantal legal tech startups groeit snel en ook grote juridische uitgevers zetten sterk in op het ontwikkelen van nieuwe legal tech toepassingen.

1] Complianceafdelingen zorgen binnen een organisatie voor de interne controle op het naleven van belangrijke wet- en regelgeving. Vooral banken, verzekeraars en andere financiële instellingen hebben grote complianceafdelingen, maar ook andere grote bedrijven hebben compliancemedewerkers.

Waarom moet ik als juridische professional verstand hebben van ICT?

1. Om wet- en regelgeving over thema's waarbij technologie een rol speelt te kunnen begrijpen en toepassen.
2. Om maatschappelijke ontwikkelingen kritisch en constructief te kunnen volgen.
3. Omdat ik in de rechtspraktijk dagelijks ICT en legal tech zal gebruiken en ik als juridische professional betrokken kan worden bij het inrichten, ontwerpen, verder ontwikkelen of beheren van ICT en legal tech-toepassingen.

De rechtspraktijk is dus snel gedigitaliseerd. Voor bepaalde juridische werkzaamheden wordt ook al volop gebruikgemaakt van geavanceerde kunstmatige intelligentie. ICT en legal tech zijn daarmee voor de hele rechtspraktijk van belang, van (juridische afdelingen binnen) het bedrijfsleven, tot de overheid en de non-profitsector, van rechtsbijstandsverzekeraars en deurwaarders tot de rechtspraak, en van advocatuur tot notariaat. Organisaties in al deze sectoren zijn druk bezig om zich aan te passen aan het digitale tijdperk en de mogelijkheden van technologie te verkennen. In de rechtspraktijk is dan ook veel behoefte aan (zeer) digitaal vaardige juridische professionals.

Veel juridische opleidingen zijn in reactie hierop bezig hun onderwijs op het gebied van ICT en legal tech te intensiveren. Alle opleidingen HBO-Rechten in Nederland hebben, om het onderwijs op dit gebied te verbeteren, hun krachten gebundeld in de Legal Tech Alliantie. Via deze alliantie vindt uitwisseling van ervaringen en onderwijsmateriaal plaats en wordt bij- en nascholing voor docenten georganiseerd. Ook in het buitenland zijn er veel voorbeelden van universiteiten en hogescholen die actief bezig zijn met legal tech en verwante onderwerpen, zie hieronder enkele voorbeelden.

Figuur 1.1 Logo Legal Tech Alliantie HBO-Rechten

Figuur 1.2-1.7 Logo's van 'tech labs' van universiteiten uit Helsinki (1.2), Frankfurt (1.3) en Amerika: Duke (1.4), Stanford (1.5), Kansas City (1.6) en Illinois Tech/Chicago (1.7)

1.2

1.3

1.4

1.5

1.6

1.7

